

SAĞLIK BİLİMLERİ ALANINDA YAYINLANAN AKADEMİK DERGİLERDEKİ DEĞİŞİM: 1997-2007 DÖNEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nazmi KOZAK

GİRİŞ

Türkiye’de akademik dergiler 150 yıl önce yayınlanmaya başladı. Bilindiği üzere ilk tıp dergisi olan *Vekayi-i Tıbbiye* 1849 yılında yayınlanmıştır. *Vekayi-i Tıbbiye* dergisinin yayımını izleyen on yıllarda çeşitli dergiler yayın yaşamına başladı. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan atılım döneminde akademik dergilerin sayılarının belirgin bir şekilde arttığı gözlemlendi. Ancak, akademik dergilerin sayısal anlamda esas artış dönemi 1980’li yılların sonlarına tekabül etmektedir. O dönemde üniversite sayısındaki artışa koşut olarak pek çok alanda akademik dergi yayın yaşamına başladı. Öte taraftan, Cumhuriyet Dönemi’nde çok sayıda akademik derginin yayın yaşamına başlamış olmasına karşılık, bunların oldukça az bir kısmı uzun süre yayınlanabilmişlerdir.

Dergilerin akademik yükseltmelerde oynadıkları önemli rol dolayısıyla 1980’li yılların sonlarına doğru akademik dergilerde yaşanmaya başlanan gelişmenin, niteliklerde de ortaya çıkmaması dolayısıyla birtakım sıkıntılar ortaya çıktı ve eleştiriler açıkça yapılmaya başlandı. Dergilerin akademik yükseltmelerdeki rolü 2001 yılında yürürlüğe giren Doçentlik Sınav Yönetmeliği ile daha da arttı. Bu Yönetmelik ile birlikte akademik dergiler üzerindeki tartışmaları ortadan kaldırmak için “*Ulusal Hakemli Dergi*” tanımı getirildi. Buna göre bir akademik derginin ulusal hakemli dergi sayılabilmesi için yılda en az iki sayı yayınlanması, yayın kurulu üyelerinin en az beş ayrı üniversitede görev yapıyor olması ile en az beş yıldır yayınlanıyor olması gibi ön koşullar getirildi. Getirilen tanımların daha çok şekli içerik taşıyor olması dolayısıyla akademik dergiler nitelikleri ile ilgili tartışmalar daha da arttı. İçinde bulunduğumuz dönemde 2001’de getirilen düzenlemeler hala yürürlüktedir.

Bu çalışmanın veri tabanını oluşturan araştırmalardan ilki, akademik dergilerin Türkiye üniversitelerinde en fazla tartışıldığı bir dönemde hazırlandı. 1997/1998 yıllarını içerisine alan dönemde ilk kez gerçekleştirilen *Türkiye Akademik Dergiler Araştırması*, Türkiye’deki akademik dergilerin durumunu o tarihe kadar ortaya koyan ilk kapsamlı araştırmadır. Bu çalışmada sağlık bilimleri alanında 116 akademik dergiden yanıt alınabilmiştir.

Türkiye Akademik Dergiler Araştırması’nın ikinci dilimi, 2002 yılı içerisinde gerçekleştirildi. İlk çalışmanın 1997/1998 yıllarında gerçekleştirilmiş olması dolayısıyla, ikinci beş yıllık dönem 2002 yılına tekabül etmiştir. Araştırma ile ilgili ön çalışmalara Ocak 2002’de başlanmış ve Ocak 2003 tarihinde sonlandırılmıştır. Çalışmada toplam 542 akademik derginin verileri yürütülen anket ile edilebilmiştir.

Doç. Dr. Nazmi KOZAK
Anadolu Üniversitesi, Eskişehir
nkozak@anadolu.edu.tr

Beşer yıllık zaman dilimlerinde gerçekleştirilmesi planlanan Türkiye Akademik Dergiler Araştırması'nın üçüncü dilimi, 2007 yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Ocak 2007 içinde başlanmış olan çalışmanın alan uygulaması, Ağustos 2007 tarihinde tamamlanmıştır.

Bu çalışma, Türkiye Akademik dergiler Araştırması kapsamında yer alan sağlık bilimleri alanındaki dergilere ilişkin verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

YÖNTEM

Türkiye Akademik Dergiler Araştırması'nın 1997/1998 döneminden bu yana gerçekleştirilen her üç aşamasında da aynı yöntem uygulanmıştır. Ancak, hem ilk iki araştırmadan elde edilen deneyimler, hem de soru cetvelinin oluşturulmasında güncel bazı gereksinimlerin dikkate alınması dolayısıyla, üçüncü araştırmada bazı farklılıklar ortaya konmuştur. Gerçekten de 1997/1998 döneminde Türkiye'de dergilerin akademik yükseltmelerde rolü olsa da, bu rol öznel değerlendirmeler kapsamında yer alıyordu. Ancak, 2001 yılında yürürlüğe sokulan Doçentlik Sınav Yönetmeliği, akademik dergilere, önceki dönemlerle kıyaslanamaz önemli bir işlev yükledi. Getirilen "*Ulusal Hakemli Dergi*" operasyonel tanımı dolayısıyla birden bire akademik dergilerle ilgili bilgi gereksinmesi arttı. Bu nedenle 2002 yılında gerçekleştirilen ikinci araştırmada bu bilgi gereksinmesinin bir bölümü karşılanmaya çalışılmıştı. 2007 yılında yapılan araştırmada ise 2001 yılından bu yana yaşanan deneyimler ışığında en çok gereksinme duyulduğu gözlenen bilgilerin araştırma kapsamında derlenmesi yoluna gidildi. Bir anlamda, Türkiye Akademik Dergiler Araştırması'nın temelini oluşturan veri grupları sabit kalmak koşuluyla araştırmada dönemsel olarak gereksinme duyulan konuları soruşturma yoluna gidildiği söylenebilir.

Kapsam

Bu çalışma, sağlık bilimleri alanında Türkiye'de yayınlanan akademik içerikli dergilerden oluşmaktadır. Bir derginin akademik içerikli sayılabilmesi için; fikir, analiz, irdeleme ve araştırma yazılarını (makaleleri) yayımlaması yeterli görülmüştür. Türkiye'de akademik içerikli olan veya olmayan dergilerin çoğu durumda gözlemlendiği üzere, birbirlerinden çok kesin çizgilerle ayrılmasındaki zorluk, akademik dergilerle ilgili bu içerikte ve kapsamda bir operasyonel tanımın temel alınmasını gerekli kılmıştır.

Kuşkusuz, akademik dergi ayırımı pek çok dergi için kolaylıkla yapılabilir; ancak birtakım dergiler için ayırımı berrak bir şekilde yapmak zordur. Zira, Türkiye'de yayınlanmakta olan bazı dergilerde bir yandan aktüel yazılar yayımlanabilirken, öte yandan hakem denetimli dergilerde yayımlanan makaleler ile aynı nitelikte çok sayıda çalışma yer alabilmektedir. Bu ve benzer nedenlerle Türkiye'deki dergilerin akademik içerikli olup olmaması ile ilgili ayırım her zaman kolaylıkla yapılamamaktadır. Bundan dolayı, çalışmada yukarıdaki tanıma giren dergiler kapsama alınmıştır. Öte yandan, hakem denetimli olmayan dergilerin de araştırma kapsamına girdiğini belirtmek gerekmektedir.

Dergilerin araştırma kapsamına alınması için diğer önemli ölçüt ise, dergilerin 2005, 2006 ve 2007 yıllarında en az birer sayısının yayınlanmış olmasıdır. Bu amaçla, ilerleyen bölümlerde açıklandığı üzere, kütüphanelerde, yayınevlerinde, kitapçılarda ve internet ortamında dergilerin söz konusu yıllara ait birer sayısı incelenmiştir. 1997/1998 ve 2002 dönemlerinde hazırlanan dergi veri tabanları, ikinci araştırmada dergi isimlerinin ve verilerinin elde edilmesinde dikkate alınmamıştır.

Veri Tabanının Oluşturulması

Araştırmada kullanılan dergi veri tabanının oluşturulma çalışması, Ocak, Şubat ve Mart 2007 tarihlerinde yürütülmüştür. Yeni çıkan dergilere de yer verebilmek amacıyla, veri tabanının oluşturulması için yürütülen alan çalışmasından sonra, Nisan, Mayıs ve Haziran 2007 tarihlerinde dar kapsamlı bir tarama çalışması daha yapılmıştır.

Ocak, Şubat ve Mart 2007 tarihlerinde gerçekleştirilen tarama çalışması, Ankara, İstanbul, Eskişehir, İzmir, Muğla, Trabzon, Kayseri ve Sakarya'daki üniversite kütüphanelerinde yerinde yapılmıştır. Bu amaçla söz konusu dönemlerde, yaklaşık 40 üniversite kütüphanesinde dergi veri tabanının oluşturulabilmesi için tarama işlemi gerçekleştirilmiştir. Ankara'da 15, İstanbul'da ise 12 üniversitenin merkez ve fakülte kütüphanesinde dergi listesinin oluşturma çalışması yürütülmüştür.

Öte yandan, son yıllarda kitap evlerinde çok sayıda akademik içerikli derginin sergilendiği ve yer aldığı gözlemlendiğinden Ankara, İstanbul ve Eskişehir'de dergi satışı yapan kitabevlerinde de tarama çalışması yürütülmüş ve çok sayıda derginin bilgileri buralardan elde edilmiştir. Ayrıca, internet ortamında da tarama işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada internet ortamında yayımlanan sanal dergiler de ilk kez 2007 araştırmasında araştırma kapsamına alınmıştır. Yayınevi, kitabevi, akademik kurum vb. kurum ve kuruluşların internet ortamındaki web sayfaları da ayrı ayrı taranmış ve 2005, 2006 ve 2007 yıllarındaki sayı/sayılarının yayımlandığına ilişkin bilgilerine ulaşılan dergiler, veri tabanına dahil edilmiştir.

Dergi veri tabanını oluşturabilmek için, 2005, 2006 ve 2007 yıllarına ilişkin en az birer sayısına erişilebilen dergilerin 17 değişkenden oluşan genel bilgileri (bu bilgiler, derginin basılı veya sanal nüshası üzerinde yer alan verilerden derlenmiştir) kayıt altına alınmıştır. Alfabetik sıraya göre oluşturulan dergi veri tabanından, araştırmanın uygulama aşamasında kontrol bilgilerinin işlenmesinde de yararlanılmıştır. Ocak, Şubat, Mart 2007 tarihlerinde yürütülen dergi veri tabanı oluşturma çalışması ile 996 adet derginin bilgilerine ulaşılabilmektedir.

Soru Cetveli

Çalışmada kullanılan soru cetveli, yukarıda da belirtildiği üzere, ilk iki araştırmanın soruları baz alınarak geliştirilmiştir. Yeni soru cetvelinde, ilk iki çalışmada kullanılan sorular gözden geçirilmiş ve bazı sorular güncel gereksinimler dikkate alınarak yenileri ile değiştirilmiştir. Ancak, her üç araştırmanın önemli değişkenler üzerinde karşılaştırılabilir olmasına da dikkat edilmiştir. Üçüncü araştırmaya, değişen akademik yükseltme ölçütleri doğrultusunda yeni sorular eklenmiştir.

Araştırma

Hazırlanan dergi veri tabanında yer alan bilgilerden yararlanılarak araştırmanın uygulanmasına Mart 2007 tarihinde başlanmıştır. Soru formlarının dergi editörlerine ulaştırılması işlemi, ilk olarak e-posta ile, 27-30 Mart 2007 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. E-posta adresleri tespit edilebilen dergilerin editörlerine söz konusu tarihlerde soru formları Word programı ortamında "ekli dosya" olarak iletilmiştir. Daha sonra, 15-19 Nisan 2007 tarihlerinde gönderilmeyen veya veri tabanına sonradan kaydedilen dergilere, yine e-posta ortamında "ekli dosya" şeklinde soru formu gönderilmiştir. 30 Nisan 2007 tarihine kadar yanıt alınamayan ve/veya e-posta adresi olmayan (veya tespit edilemeyen) dergilerin editörlerine soru formları bu kez posta yoluyla (600 adet) 8 Mayıs 2007 tarihinde gönderilmiştir. Yanıt alınamayan (ve faks adresine ulaşılabilen) dergilerin (150 adet) editörlerine dördüncü ve son kez 25-29 Haziran 2007

tarihlerinde faks kanalıyla ulaşılmıştır. Bu tarihteki gönderimde editörlerden yanıtlarını 15 Temmuz 2007 tarihine kadar göndermeleri istenmiştir.

BULGULAR

Sağlık bilimleri alanında Türkiye’de yayınlanan dergilerle ilgili değerlendirme iki aşamalı olarak yürütülecektir. Birinci aşamada, dergilerin tanımlayıcı verilerinden yararlanılarak 1997-2007 arasında kalan 10 yılda bazı konularda gösterdikleri değişim incelenecektir. İkinci aşamada ise, bazı değişkenlere göre hazırlanan hipotezler test edilecektir. Çalışmaya dahil olan dergi sayıları şu şekildedir: 1997 araştırmasında 116, 2002 araştırmasında 196 ve 2007 araştırmasında ise 155 olmak üzere toplam 468 dergi araştırma kapsamına alınmıştır.

Genel Bulgular

Yukarıda da söz edildiği gibi, birinci aşamada sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergilerin bazı değişkenlere göre son 10 yılda gösterdikleri değişim üzerinde durulacaktır.

Tablo 1’de son 10 yılda sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergilerin yayıncılara göre dağılımı yer almaktadır. Verilerden; üniversiteler tarafından yayınlanan dergi sayısında belirgin bir azalış gözlenmektedir. Buna mukabil, derneklerce ve özel kuruluşlarca yayınlanan dergi sayılarında önemli bir yükselme söz konusudur. Öte yandan, 2002 döneminde vakıfların dergi sayısında bir çıkışın varlığı da dikkati çekmektedir.

Tablo 1. Dergi yayıncılarının 1997-2007 arasındaki dağılımı

Yayıncılar	Araştırma Dönemleri			
	1997	2002	2007	Toplam
Üniversite	41 % 36,0	54 % 28,1	44 %28,9	139 %30,3
Kamu kurumu	9 % 7,9	17 %8,9	13 %8,6	39 % 8,5
Vakıf	2 % 1,8	27 % 14,1	7 %4,6	36 7,9
Dernek	43 % 37,7	49 %25,5	52 %34,2	144 %31,4
Özel kuruluş	19 %16,7	44 %22,9	35 %23,0	98 %21,4
Diğer	0 % ,0	1 % ,5	1 % ,7	2 % ,4
Toplam	114 %100,0	192 %100,0	152 %100,0	458 %100,0

Dergilerin, yayınlandıkları illere göre dağılımı Tablo 2’de görülmektedir. Sağlık bilimleri alanında en fazla akademik derginin Ankara, İstanbul ve İzmir illeri üzerinde yoğunluğu son 10 yılda devam etmektedir. Ancak, Ankara’nın giderek azalırken, İstanbul’da yayınlanan dergi sayısında bir artış söz konusu olmaktadır.

Tablo 2. Dergilerin yayınlandığı illerin 1997-2007 arasındaki dağılımı

İller	Araştırma Dönemleri			Toplam
	1997	2002	2007	
Adana	3 % 2,6	4 % 2,0	4 % 2,6	11 % 2,4
Ankara	49 % 42,2	80 % 40,8	55 % 35,5	184 % 39,4
Eskişehir	2 % 1,7	3 % 1,5	2 % 1,3	7 % 1,5
İstanbul	33 % 28,4	67 % 34,2	54 % 34,8	154 % 33,0
İzmir	11 % 9,5	12 % 6,1	7 % 4,5	30 % 6,4
Kayseri	2 % 1,7	2 % 1,0	4 % 2,6	8 % 1,7
Konya	4 % 3,4	3 % 1,5	4 % 2,6	11 % 2,4
Van	3 % 2,6	4 % 2,0	4 % 2,6	11 % 2,4
Diğer	9 % 7,8	21 % 12,0	21 % 12,0	51 % 10,9
Toplam	116 % 100,0	196 % 100,0	155 % 100,0	467 % 100,0

Tablo 3'den de anlaşıldığı üzere, dergilerin yayın dillerinde Türkçe giderek azalan bir seyir izlerken, İngilizce ise artış içerisindedir. Öte yandan, Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilli yayımlanan dergilerin sahip oldukları ağırlık (toplam dergilerin yaklaşık yarısı) son 10 yılda devam etmektedir.

Tablo 3. Dergilerin yayın dillerinin 1997-2007 arasındaki dağılımı

Dil	Araştırma Dönemleri			Toplam
	1997	2002	2007	
Türkçe	52 % 45,2	85 % 43,8	63 % 41,4	200 % 43,4
İngilizce	13 % 11,3	16 % 8,2	22 % 14,5	51 % 11,1
Türkçe-İngilizce	48 % 41,7	89 % 45,9	67 % 44,1	204 % 44,3
Fransızca	- % 0	1 % 0,5	- % 0	1 % 0,2
Diğer	2 % 1,7	3 % 1,5	- % 0	5 % 1,1
Toplam	115 % 100,0	194 % 100,0	152 % 100,0	461 % 100,0

Sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergilerin yılda dört sayı üzerindeki ağırlığı, bir miktar azalma söz konusu olsa bile, devam etmektedir. Yılda iki sayı yayınlanan dergi sayısı, yerini giderek üç ve dört sayı yayınlanana bırakmakta veya dergilerin yıllık yayınlanma

sayıları artmaktadır. Burada, Üniversitelerarası Kurul tarafından getirilen "Ulusal Hakemli Dergi" operasyonel tanımına, yayıncıların dikkat etmekte oldukları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4. Dergilerin yıllık yayınlanma sayısının 1997-2007 arasındaki dağılımı

Yıllık Yayın Sayısı	Araştırma Dönemleri			Toplam
	1997	2002	2007	
1 sayı	2 % 1,7	6 % 3,1	3 % 2,0	11 % 2,4
2 sayı	27 % 23,3	28 % 14,4	11 % 7,2	66 % 14,3
3 sayı	15 % 12,9	47 % 24,2	37 % 24,2	99 % 21,4
4 sayı	56 % 48,3	83 % 42,8	80 % 52,3	219 % 47,3
5 sayı	- % 0	2 % 1,0	2 % 1,3	4 % 0,9
6 sayı	10 % 8,6	18 % 9,3	17 % 11,1	45 % 9,7
7 ve daha fazla sayı	6 % 5,2	10 % 5,2	3 % 2,0	19 % 4,1
Toplam	116 % 100,0	194 % 100,0	153 % 100,0	463 % 100,0

Tablo 5, sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergilerin tirajlarındaki değişimi göstermektedir. Öncelikle, tirajlarda yükselme olduğu göze çarpmaktadır. Öte yandan, baskı sayısı yoğunlaşmasının 1001 örnek ve daha fazla sayı üzerinde yoğunlaştığı anlaşılıyor. 5001 ve daha fazla baskı sayısında artış da elde edilen bulgulardan bir diğerini oluşturmaktadır.

Tablo 5. Dergi tirajlarının 1997-2007 arasındaki dağılımı

Baskı Sayısı	Araştırma Dönemleri			Toplam
	1997	2002	2007	
0-100	2 % 1,9	1 % 0,6	4 % 3,1	7 % 1,8
101-500	43 % 40,1	33 % 20,6	30 % 22,9	106 % 26,6
501-1000	31 % 28,9	46 % 28,7	23 % 17,6	100 % 25,1
1001-2000	11 % 10,3	25 % 15,6	34 % 25,9	110 % 27,6
2001-3000	5 % 4,8	14 % 8,7	15 % 11,4	34 % 8,5
3001-4000	4 % 3,7	2 % 1,2	5 % 3,8	11 % 2,8
4001-5000	1 % 0,9	2 % 1,2	2 % 1,5	5 % 1,3
5001 ve daha fazla	10 9,3	37 23,1	18 13,7	65 16,3
Toplam	107 100,0	160 100,0	131 100,0	398 100,0

Dergilere önerilen makalelerin değerlendirilmesinde söz sahibi olanların 1997-2007 arasında kalan 10 yıldaki değişimi incelendiğinde (Tablo 6), editörlerin ağırlığında çok önemli ölçüde azalma söz konusudur. Yayın kurulu üyelerinin ağırlığı ise, editörlerdeki ağırlık düşmesinin tam tersi bir yönde, yükselme yaşanmaktadır. Bu değişimin özünde de, Üniversitelerarası Kurul'un getirdiği ulusal hakemli dergi ölçütlerine uyumun önemli ölçüde rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Makale değerlendirmesinde söz sahibi olanların 1997-2007 arasındaki dağılımı

Karar Verenler	Araştırma Dönemleri			Toplam
	1997	2002	2007	
Editör	50 % 43,1	48 % 30,1	8 % 5,3	116 % 25,2
Yayın kurulu	65 % 56,0	88 % 45,6	126 % 82,9	279 % 60,5
Diğer	1 % 0,9	47 % 24,4	18 % 11,8	66 % 14,3
Toplam	116 % 100,0	193 % 100,0	152 % 100,0	461 % 100,0

Tablo 7, dergilere önerilen makalelerin değerlendirilmesi amacıyla görüşlerine başvuru hakemlerin sayısının son 10 yıldaki değişimini göstermektedir. 1997 döneminde görüşlerine başvuru hakem sayısının birden iki ve üç hakeme doğru belirgin bir artış içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Burada da Üniversiteler Kurul'un uygulamalarına uyum doğrultusunda bir yönelme söz konusudur.

Tablo 7. Görüşlerine başvuru hakem sayısının 1997-2007 arasındaki dağılımı

Hakem Sayısı	Araştırma Dönemleri			Toplam
	1997	2002	2007	
1	28 % 25,0	6 % 3,3	4 % 2,9	38 % 8,8
2	63 % 56,2	111 % 61,7	71 % 51,4	245 % 57,0
3	18 % 16,1	53 % 29,4	52 % 37,7	123 % 28,6
4 ve daha fazla	3 % 2,6	10 % 5,5	11 % 7,9	24 % 5,9
Toplam	112,0 % 100,0	180,0 % 100,0	138,0 % 100,0	430,0 % 100,0

Tablo 8'de yer alan veriler, dergilerin hakemli-dergi uygulamalarına uyum açısından durumlarına açıklık getirmek bakımından önem taşımaktadır. Dergilerde, yayın kurulu üyesi olmayan hakemlerin de görüşlerine başvurma uygulaması son 10 yılda çok fazla değişiklik göstermemiştir.

Tablo 8. Görüşlerine başvuru yapılan yayın kurulu üyesi olmayan hakem uygulamasının 1997-2007 arasındaki dağılımı

Dışarıdan Hakem	Araştırma Dönemleri			Toplam
	1997	2002	2007	
Evet	86 % 77,5	143 % 77,3	104 % 71,7	333 % 75,5
Hayır	25 % 22,5	42 % 22,7	40 % 27,6	107 % 24,3
Belirtilmemiş	- % 0	- % 0	1 % 0,7	1 % 0,2
Toplam	111 % 100,0	185 % 100,0	145 % 100,0	441 % 100,0

Tablo 9. Dergi hakemlerine makaleleri incelemeleri için tanınan süreyi göstermektedir. Konuya iki açıdan yaklaşmak mümkün görünmektedir. Bunlardan ilki, süre uzatımının makale inceleme uygulamasına daha fazla başvurma ile açıklanması ile ilgilidir. Ki, bu varsayım ile ilgili net bir veriyi tablodan elde etmek mümkün görünmemektedir. Öte yandan, ikinci olarak ise, internet teknolojisinin posta süresini azaltma ile ilgilidir. Bu yönüyle de, tablo verileri varsayımı destekler verilere sahip değildir.

Tablo 9. Hakemlere tanınan süre 1997-2007 arasındaki dağılımı

Gün	Araştırma Dönemleri			Toplam
	1997	2002	2007	
1-30 gün	89 % 83,2	151 % 81,6	108 % 77,7	348 % 80,7
61-90 gün	10 % 9,3	19 % 10,3	29 % 20,9	58 % 13,5
90 + gün	1 % 0,9	3 % 1,6	2 % 1,4	6 % 1,4
Bilinmeyen	7 % 6,5	12 % 6,5	- -	19 % 4,4
Toplam	107 % 100,0	185 % 100,0	139 % 100,0	431 % 100,0

Dergilere önerilen makalelerin, yayımlanmaya uygun bulunmaları durumunda, önerme tarihi ile yayımlanma tarihi arasındaki sürelerin (yayımlanma aralığı) dağılımı Tablo 10'daki gibidir. Yayımlanma aralığının değişimlerini inceleyerek dergilerdeki değerlendirme çalışmaları hakkında fikir edinmek kısıtlı da olsa, mümkündür. O nedenle, 4-7 ay üzerindeki yoğunlaşma, dergilerdeki değerlendirme uygulamalarının durumu hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 10. Makalelerin yayımlanma aralığının 1997-2007 arasındaki dağılımı

Yayımlanma Aralığı (Ay)	Araştırma Dönemleri			
	1997	2002	2007	Toplam
1-3 ay	31	46	40	117
	% 27,6	% 25,8	% 29,2	% 27,4
4-7 ay	52	92	74	218
	% 46,4	% 51,7	% 54,0	% 51,1
8-11 ay	7	20	14	41
	% 6,3	% 11,2	% 10,2	% 21,3
12 ay ve daha fazla	22	20	9	51
	% 19,6	% 11,2	% 6,6	% 11,9
Toplam	112	178	137	427
	% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0

Dergileri önerilen toplam makale sayısı içerisinde yayımlanmaya uygun bulunanların sayısı (Tablo 11) incelendiğinde, dergilerin en az % 46'sının önerilen makalelerin % 76'sını yayımlanmaya uygun bulduklarını göstermektedir. Elde edilen bulgu ve tablodaki diğer veriler, sağlık bilimleri alanındaki dergilerle ilgili şu sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılmaktadır. Dergilere ya yeterli miktarda makale önerilmemekte ve editörler o nedenle ulaşan makalelerin ¼'ünü yayımlamaktadırlar. Veya, değerlendirme işlemlerinde yetersizlik söz konusudur. Dünya'da ve Türkiye'de, "önerilen makalelerin şu kadar oranını yayımlayan dergiler hakem-denetimlidir" diye bir sonuç söz konusu değildir. Ancak, önerilen makalelerin neredeyse tamamına yakını yayımlayan dergilerin hakem-denetimli olma yönünde birtakım sıkıntılar içerisinde olabildikleri konusu da tartışılır bir durumdur.

Tablo 11. Yayımlanmaya uygun bulunan makale oranlarının 1997-2007 arasındaki dağılımı

Yayımlanma Oranı	Araştırma Dönemleri			
	1997	2002	2007	Toplam
% 1-15	5	11	3	19
	% 4,5	% 6,1	% 2,1	% 4,3
16-30	3	20	2	25
	% 2,7	% 11,1	% 1,4	% 5,7
31-45	20	17	9	46
	% 17,9	% 9,4	% 6,2	% 10,5
46-60	38	57	15	110
	% 33,9	% 31,7	% 10,3	% 25,2
61-75	26	62	57	145
	% 23,2	% 34,4	% 39,3	% 33,2
76-90	20	13	39	72
	% 17,9	% 7,2	% 26,9	% 16,5
90 +	-	-	20	20
	% 0	% 0	% 13,8	% 4,6
Toplam	112	180	145	437
	% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0

Başka dergilerde yayım, bir yönüyle yayımlanan makalelerin telif haklarının kullanımı ve önerilen makalelerin niteliği ile ilgili olabildiği gibi, bir yönüyle de, yayıncılık uygulamalarının içeriği ile ilgili olabilmektedir. Sağlık bilimleri alanındaki dergilerde son yıldır çok fazla değişmeyen oranlarda uygulamalar söz konusudur.

Tablo 12. Yayımlanan makalelerin başka dergilerde yayımlanmasına izin verilme uygulamasının 1997-2007 arasındaki dağılımı

<i>Başka Dergide Yayım</i>	<i>Araştırma Dönemleri</i>			Toplam
	1997	2002	2007	
Evet	11	19	28	58
	% 9,6	% 9,9	% 18,1	% 12,6
Hayır	104	172	124	400
	% 90,4	% 90,1	% 80,0	% 86,8
Belirtilmemiş	-	-	3	3
	% 0	% 0	% 1,9	% 0,7
Toplam	115	191	155	461
	% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0

Tablo 13, dergi editörlüklerince hazırlanmış makale hazırlama kurallarının varlığı ile ilgili uygulamayı göstermektedir. Veriler, dergilerin tamamına yakın bir bölümünün makale hazırlama kurallarına sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 13. Uyulması istenilen makale hazırlama kurallarının 1997-2007 arasındaki dağılımı

<i>Kural</i>	<i>Araştırma Dönemleri</i>			Toplam
	1997	2002	2007	
Evet	114	190	146	450
	% 98,3	% 97,4	% 95,4	% 97,0
Hayır	2	5	7	14
	% 1,7	% 2,6	% 4,6	% 3,0
Toplam	116	195	153	464
	% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0

Yayımlanan toplam makale sayıları da (Tablo 14) iki yönlü olarak incelenebilir. Birinci olarak, yayımlanan makale sayısı dergilere önerilen makale sayısı ile orantılı olabilmektedir. İkinci olarak ise, yayımlanmaya uygun bulunan makale sayısı hakem-denetimli olmanın gereklerinin ne derece yerine getirildiği ile ilgili bir sonucu verebilmektedir. Dergilerin bir sayıda 9 ve daha fazla makale yayımlamakta olduklarına ilişkin veriler, yukarıda açıklanan ikinci husus ile ilgili olarak yorumlanabilir. Öte yandan, sağlık bilimleri alanında hazırlanan makalelerin sözcük sayılarının az olması da, makale çokluğunun nedenleri arasında yer alabildiği akılda tutulmalıdır.

Tablo 14. Yayımlanan makale sayısının 1997-2007 arasındaki dağılımı

Makale Sayısı	Araştırma Dönemleri			
	1997	2002	2007	Toplam
0 - 5 makale	7	10	14	31
	% 6,1	% 5,2	% 9,0	% 6,7
5-8 makale	11	41	34	86
	% 9,6	% 21,5	% 21,9	% 18,7
9-12 makale	41	68	64	173
	% 35,6	35,6	% 41,3	% 37,5
13 ve daha fazla makale	56	72	43	171
	% 48,7	% 37,7	% 37,4	% 37,1
Toplam	115	191	155	461
	% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0

Sağlık bilimleri alanında yayınlanan dergilerin tarandıkları ulusal ve uluslararası veri tabanlarının sayılarının dönemsel olarak değişimi (Tablo 15), dergilerin çok fazla veri tabanı tarafından taranmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 15. Yer alınan veri tabanlarının 1997-2007 arasındaki dağılımı

Veri tabanı sayısı	Araştırma Dönemleri			
	1997	2002	2007	Total
1	26	49	42	117
	% 54,2	% 60,5	% 47,2	% 53,7
2	14	20	19	53
	% 29,2	% 24,7	% 21,3	% 24,3
3	4	6	15	25
	% 8,3	% 7,4	% 16,9	% 11,5
4	1	2	3	6
	% 2,1	% 2,5	% 3,4	% 2,8
5 ve daha fazla	3	4	10	17
	% 6,3	% 4,9	% 11,2	% 7,8
Toplam	48	81	89	218
	% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0

Hipotez Testleri

Çalışmanın bu bölümünde, sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergilerin 1997-2007 yılları arasındaki dönemde ortaya koydukları değişimine ilişkin hazırlanan hipotezler, ki-kare analizi ile test edilecektir. Analizde anlamlılık 0,05 düzeyinde kabul edilmiş ve hazırlanan hipotezler Tablo 16, 17 ve 18'de sonuçları ile birlikte gösterilmiştir. Tablo 16, dönemsel olarak sağlık bilimleri dergilerinin bazı uygulamaları arasında anlamlı ilişki olup olmadığına ilişkin test sonuçlarına yer vermektedir.

Dönemsel olarak sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergilerin *yayıncıları, makale değerlendiren organlar, makale değerlendiren hakem sayısı, hakemlere makale değerlendirme için tanınan süre, makalelerin yayımlanma aralığı ile yayımlanmaya uygun bulunan makalelerin oranlarının* dağılımında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Tablo 16'da yer alan hipotez testlerinden elde edilen bu bulgular, sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergilerin son yılda önemli değişim gösterdiğine de işaret etmektedir. Zira, istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu belirlenen bu konular aynı zamanda hakem-denetimli dergi uygulamalarının başlıca göstergelerini oluşturmaktadır. Makale değerlendiren organlar, makalelerin yayın kurulu üyeleri tarafından daha fazla değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Buna mukabil, editörlerce makale değerlendirmesinin aslında hakem-denetimli dergi yayımlanma anlayışına ters bir uygulamadır.

Makale değerlendiren hakem sayısı, hakemlere makale değerlendirme için tanınan süre, makalelerin yayımlanma aralığı ile yayımlanmaya uygun bulunan makalelerin toplam makaleler içerisinde oranı gibi konular üzerinde yaşanan değişimler, sağlık bilimleri alanındaki akademik dergilerin önemli değişim göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Tablo 16. Hipotez testleri (1997, 2002, 2007 arasındaki değişim)

Hipotez	Pearson ki-kare	Anlamlılık	Hipotez Red/ Kabul
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerini yayımlayanların dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	24,754	0,006	Kabul
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerin yayımlandıkları illerin dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	40,402	0,942	Red
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerinin yayımlandıkları dillerin dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	7,365	0,498	Red
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergi tirajlarının dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	1,427	0,287	Red
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerinde makale değerlendirme organlarının dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	89,549	0,000	Kabul
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerinde makale değerlendiren hakem sayılarının dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	80,590	0,000	Kabul
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerinde makale değerlendiren hakemlere tanınan sürelerde dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	22,206	0,014	Kabul
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerin makale yayımlanma aralıklarının dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	56,235	0,001	Kabul

Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerinde yayımlanmaya uygun bulunan makalelerin oranlarının dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	1,107	0,000	Kabul
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerinde yayımlanan makale sayısının dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	64,815	0,109	Red
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerin tarandıkları veri tabanlarının sayılarının dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	24,215	0,336	Red
Dönemsel olarak (1997, 2002, 2007) sağlık bilimleri dergilerinde yıl sonunda indeks hazırlamaya ilişkin uygulamaların dağılımında anlamlı bir ilişki vardır.	0,498	0,780	Red

Tablo 17, sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergilerde yaşanan değişiklikleri yayıncılarına göre göstermektedir. Buna göre, yayıncılarına göre; yayımlanmaya uygun bulunan makale oranlarında, başka dergilerde yayım izninin verilmesinde, yıl sonunda indeks hazırlama uygulamasında, dergilerin yayın dili/dillerinde, baskı sayılarında ve makalelerin değerlendiren hakemlerin sayısında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiyi ortaya çıkılmaktadır.

Elde edilen bulgularda, dergilerin yayıncılarının farklılık göstermesinin onların birtakım uygulamaları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Burada da, yayıncıların üniversite, dernek, vakıf, özel kuruluş, vb. olmalarının birtakım uygulamaları üzerinde etkili, birtakım uygulamalarında ise etkili olmadığı görülmektedir.

Tablo 17. Hipotez testleri (ilk yayınlandıkları yıllar)

Hipotez	Pearson ki-kare	Anlamlılık	Hipotez Red/Kabul
Dergilerin ilk yayınlandıkları yıllar ile tirajları arasında anlamlı bir ilişki vardır	4,527	0,000	Kabul
Dergilerin ilk yayınlandıkları yıllar ile makale değerlendiren organlar arasında anlamlı bir ilişki vardır	1,083	0,871	Red
Dergilerin ilk yayınlandıkları yıllar ile yayımlanma aralığı arasında anlamlı bir ilişki vardır	9,842	0,000	Kabul
Dergilerin ilk yayınlandıkları yıllar ile yayımlanmaya uygun bulunan makalelerin oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır	4,125	0,047	Kabul
Dergilerin ilk yayınlandıkları yıllar ile uyulan yazım kurallarının varlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır	31,921	0,999	Red
Dergilerin ilk yayınlandıkları yıllar ile yer aldıkları veri tabanlarının sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır	6,916	0,018	Kabul
Dergilerin ilk yayınlandıkları yıllar ile yıl sonunda indeks hazırlama arasında anlamlı bir ilişki vardır	93,392	0,008	Kabul

Tablo 18 ise, dergilerin ilk yayınlandıkları yıllar, yani yayım yaşam süreleri ile birtakım parametreler arasındaki ilişkinin test sonuçlarını ortaya koymaktadır. Buna göre; dergilerin yayım yaşam süreleri ile baskı sayısı, yayımlanma aralığı, yayımlanmaya uygun bulunan makalelerin toplam makale sayısı içerisindeki oranı, taranılan veri tabanlarının sayısı ile yıl sonunda indeks hazırlama konularında 0,05 anlamlılık düzeyinde ilişki belirlenmiştir.

Tablo 18. Hipotez testleri (Yayıncılar)

Hipotez	Pearson ki-kare	Anlamlılık	Hipotez Red/Kabul
Dergilerin yayıncıları ile yayımlanmaya uygun bulunan makalelerin oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır	1,211	0,000	Kabul
Dergilerin yayıncıları ile başka dergilerde makale yayımına izin verme arasında anlamlı bir ilişki vardır	20,092	0,028	Kabul
Dergilerin yayıncıları ile yayımlanan makale sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır	1,367	0,326	Red
Dergilerin yayıncıları ile bulunan yer alınan veri tabanlarının sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır	35,554	0,981	Red
Dergilerin yayıncıları ile yıl sonunda indeks hazırlama arasında anlamlı bir ilişki vardır	16,591	0,005	Kabul
Dergilerin yayıncıları ile yayım dili/dilleri arasında anlamlı bir ilişki vardır	54,205	0,000	Kabul
Dergilerin yayıncıları ile tirajları arasında anlamlı bir ilişki vardır	4,716	0,000	Kabul
Dergilerin yayıncıları ile makale değerlendiren organlar arasında anlamlı bir ilişki vardır	26,768	0,003	Kabul
Dergilerin yayıncıları ile makale değerlendiren hakemlerin sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır	48,060	0,552	Kabul
Dergilerin yayıncıları ile hakemlere tanınan makale değerlendirme süresi arasında anlamlı bir ilişki vardır	31259	0,181	Red
Dergilerin yayıncıları ile yayımlanma aralığı arasında anlamlı bir ilişki vardır	76,504	0,156	Red

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergileri konu alan bu çalışmada, ilki 1997 yılında gerçekleştirilen Türkiye Akademik Dergiler Araştırması'nın 2002 ve 2007 yılı sonuçları toplu olarak değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, sağlık bilimleri alanındaki akademik dergilerin 1997 – 2005 döneminde pek çok konuda ilerleme gösterdiğini göstermektedir. Söz konusu ilerlemelerin aynı zamanda Türkiye'de Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı tarafından 2001 yılında uygulamaya konulan "Ulusal Hakemli Dergi" tanımına uyum gösteren konularda yoğunlaşmaktadır. Bu da, dergilerin bilim kamuoyundan gelen telkinleri dikkate almak durumunda bıraktığı şekilde değerlendirilebilir. Tabii, bu arada Türk Tıp Dizi Kurulu'nun bu bağlamdaki çalışmaları da bu değişimde etkili olabileceğini de unutmamak gerekir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; sağlık bilimleri alanındaki akademik dergilerin giderek akademik kurumlarca daha az yayınlanmaya başladığı, dernek, vakıf ve özel kuruluş gibi oluşumların dergi yayıncılığında ağırlıklarını her geçen daha fazla hissettirdiklerinden söz edilebilir. Aynı şekilde, büyük kentlerin dergi yayıncılığındaki egemenliklerinde de belirgin bir düşüşün yaşanıyor olması da dikkati çekmektedir. Bu bulgu da, yeni kurulan üniversitelerin akademik dergi yayımında etkili olmaya başladığını akla getirmektedir.

Üzerinde önemli durulması gereken bir husus da, Türkiye'nin sağlık bilimleri alanındaki akademik dergilerde giderek azalan oranlarda yayın dili konumunda olmasıdır. Bu da, Türkçe'nin bilim dili olarak sağlık bilimleri alanında daha az benimsenmeye başladığı şeklinde yorumlanabilir.

Bir diğer konu da, internetin yaygınlaşmasına karşılık, dergi tirajlarında yaşanan artış dikkat çekicidir. İnsanlığın taş, deri, papirüs ve kağıt baskısından sanal yayıma geçtiği bir dönemde sağlık bilimleri alanındaki dergilerde yaşanan tiraj artışları önemlidir.

Yukarıda da değinildiği üzere, sağlık bilimleri alanında yayınlanan akademik dergiler "Ulusal Hakemli Dergi" tanımına uygun hale gelmektedirler. Yılda en az iki sayı yayımlama, makaleleri dergi hakemlerine inceletme, vb. konular dikkat çekici bir şekilde yaygınlaşmaktadır.

KAYNAKÇA

Kozak, N. *Türkiye Akademik Dergiler Rehberi*. Ankara: Özcan Ofset. 1999

Kozak, N. *Sağlık Bilimleri Alanında Türkiye'de Yayınlanmakta Olan Akademik Dergiler Üzerinde Bir Araştırma, Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2000. sayı 6: 151-168.

Kozak, N. *Sağlık, Sosyal ve Teknik Bilimler Alanlarında Yayınlanmakta Olan Akademik Dergiler Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 2001. 15(3): 296-310.

Kozak, N. *Türkiye Akademik Dergiler Rehberi – 2002*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2003, No: 55.

Kozak, N. *Sağlık Bilimleri Alanında Türkiye'de Yayınlanmakta Olan Dergilerde Hakem Denetimi İle İlgili Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme, Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık Ulusal Sempozyumu Ed: O.Yılmaz. 2003. Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM: 181-201.*

Kozak, N. *Türkiye'de Yayınlanan Akademik Dergilerde Değişim: Sağlık, Sosyal ve Teknik Bilimler Alanlarındaki Dergiler Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Adile Gündem Anısına Armağan, ÜNAK'03 Bildiriler: Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu, 25-26 Eylül 2003, 2007, Ankara*

Kozak, N. *Türkiye Akademik Dergiler Rehberi (2007-2008)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, (2008). No: 1827.